

1 Organizovaná občanská společnost: teorie a vývoj

Marek Skovajsa

organizované občanské společnosti se často hovoří jako o „občanském“, „neziskovém“ nebo „třetím“ sektoru. Různými názvy se také označují organizace působící v občanské společnosti. Kapitola vysvětluje význam základních pojmů a zdůhňuje terminologii používanou v této publikaci. Dále uvádí definici občanské společnosti a přibližuje základní funkce a teorie vzniku OOS. V poslední části je představen vývoj organizované občanské společnosti v českých zemích.

Témata: Občanský sektor a další termíny (třetí, neziskový, nestátní, dobrovolnický sektor apod.). Terminologie pro organizace občanské společnosti. Strukturálně-operační definice OOS. Typologie OOS a jejich funkcí. Teorie vzniku OOS, ekonomické teorie, teorie sociálních počátků. Vývoj organizované občanské společnosti v českých zemích.

1 Úvod

Občanská společnost, kterou chápeme jako prostor jednání a sdružování mezi lidmi, třem a státem, zahrnuje řadu organizací. Spolky, nadace a cirkve nebo muzea zřízené jako obecně prospěšné společnosti jsou jen některé z příkladů občanské společnosti. Kromě této organizované části občanské společnosti také patří neorganizovaná, do níž patří např. neformální sítě, veřejná shromáždění a demonstrace a v neposlední řadě také

samotní občané (Potůček, 1997, s. 65nn). Pro část občanské společnosti tvořenou organizacemi používáme označení občanský sektor nebo organizovaná občanská společnost.

Je zřejmé, že občanská společnost a občanský sektor nejsou totéž, protože občanská společnost zahrnuje již zmíněné neformální občanské aktivity a podoby sdružování. Můžeme jít ještě dále a říci, že občanská společnost má také svou „neviditelnou“ část, kam patří hodnoty, společenské normy a zvyklosti, které určují, jak občané jednají a co považují za správné. Občanská společnost je tedy širší termín než občanský sektor. Občanské organizace vyrůstají ze základu tvořeného právě občanskou společností. Termín organizovaná občanská společnost je výstižnější než občanský sektor, protože na tuto vazbu explicitně upozorňuje.

V této kapitole představíme základní definice a terminologii pro oblast organizované občanské společnosti a shrneme teoretické úvahy o funkcích a důvodech vzniku organizací občanské společnosti. Závěrečná část nabízí stručný přehled o dějinách organizované občanské společnosti v českých zemích.

1.2 Definice a terminologie

Pro oblast organizované občanské společnosti se používá řada dalších označení. Kromě občanského sektoru se také objevují výrazy třetí, neziskový, dobrovolnický nebo nezávislý sektor. Všechny termíny označují v podstatě stejný sociální prostor, ale zdůrazňují jen jedno hledisko nebo se zaměřují pouze na jeho určitý výsek. Existují rovněž termíny příbuzné, označující poněkud odlišné, ale překrývající se oblasti, jako například sociální ekonomika (Dohnalová, 2006; viz kap. 10).

1.2.1 Občanský sektor v sektorovém modelu

Termín občanský sektor má svůj původ v sektorovém rozdělení hospodářství, které se uplatňuje zejména v ekonomii a ve statistice. Rozlišuje se veřejný sektor a soukromý tržní sektor. V sedmdesátých letech 20. století v USA posílil význam organizací mimo stát a trh natolik, že do oběhu vstoupil termín třetí sektor a jeho různé obměny. Přímoou zásluhu na tom měla *Občanská komise pro soukromou filantropii a veřejné potřeby* při vládě USA, známá jako *Filerova komise*, která dospěla k závěru, že tyto organizace tvoří samostatný „dobrovolnický“ nebo

třetí“ sektor (Hall, 1992, s. 78). Ekonomická literatura uvádí také sektor domácností, který se od všech předchozích odlišuje tím, že není formální, tzn. nepůsobí v něm formální organizace (pozn. 1.1).

Pozn. 1.1 Základní sektorové členění ekonomiky (Rektorík, 2007)

Soukromý sektor. Představuje oblast soukromých subjektů zaměřených na dosažení zisku. Jádrem soukromého sektoru je trh, mechanismus vyrovnávání nabídky a poptávky zajišťující spontánní koordinaci ekonomických aktivit.

Veřejný sektor. Tvoří ho stát a samospráva, souhrnně označované jako veřejná správa. Často se pro stručnost výraz stát používá pro celou veřejnou správu.

Třetí, soukromý neziskový sektor. Představuje oblast soukromých subjektů zaměřených na jiné cíle než dosažení zisku.

Sektor domácností. Tvoří ho jednotlivci, rodina, domácnosti a sousedské i jiné neformální komunity.

1.2.2 Třetí sektor a další alternativní označení k termínu občanský sektor

Sektorové vymezení samo o sobě neřeší problém nevhodnějšího označení sektoru mezi státem a trhem, popř. i domácnostmi. Každé běžně používané označení má své důvody a přednosti, ale také určité nedostatky.²

Třetí sektor. Toto označení pouze sděluje, že kromě státu a trhu existuje ještě nějaký další, od nich odlišný formální sektor. Má čtyři základní nevýhody. Sektor není nijak pozitivně vymezen po obsahové stránce. Z ekonomického hlediska může být třetí sektor chápán jako terciární sektor služeb. Pořadí (třetí) naznačuje, že jde o sektor méně důležitý než předchozí dva a je zbytkový. Tento termín není sám o sobě srozumitelný širší veřejnosti.

Neziskový sektor. Popisuje formální sektor mezi státem a trhem jako oblast působení soukromých organizací zaměřených na jiné cíle, než je dosahování zisku. Ide o rozšířený, ale značně nepřesný pojem. Zavádějící je samotné označení „neziskový“. Organizace neusilující o zisk jako svůj primární účel mohou zisku dosahovat.

² Užitečnou českou diskusi o terminologii pro oblast občanského sektoru přináší Škarabelová (2005).

vat. V angličtině se proto používá přesnější označení *not-for-profit*, které do češtiny můžeme přeložit jako nezaměřené na zisk. Ještě přesněji se dá mluvit o organizacích, které se řídí zásadou nerozdělování zisku. Dosáhnou-li zisku, není rozdělen mezi členy, podřídky nebo manažery, ale reinvestuje se do činnosti organizace. Někteří čeští autoři považují za přesnější a vhodnější než označení „neziskový“ termín „nevýdělečný“ (Telec, 1998, s. 31).

Výraz „neziskový sektor“ je nepřesný také proto, že zahrnuje spolu se soukromými organizacemi řídicími se zásadou nerozdělování zisku celý veřejný sektor, který ze své podstaty není určen k dosahování zisku. Proto se v ČR a jiných zemích dává přednost upřesňujícím označení nestátní neziskový sektor.

Nestátní neziskový sektor. Toto označení explicitně vyjadřuje, co je pouze implicitně obsaženo v termínu třetí sektor – oblast mimo stát a trh. Nevypovídává se však s nepřesností označení neziskový; sféru mimo trh a stát vymezuje pouze pomocí dvou negací (Bačuvčík, 2005, s. 41–42).

Nevládní sektor. Tento termín se objevuje méně často, ale zažité je označení nevládní organizace, které se zprvu používalo pouze pro mezinárodní občanská sdružení působící při Organizaci spojených národů a odtud se posléze rozšířilo pro národní organizace (Willetts, 2002). Jak už si čeští komentátoři všimli dříve (Telec, 1998, s. 77), výraz nevládní je nevhodný a nepřesný překlad z anglického *non-governmental*. Anglický termín *government* neznamená jen vláda, ale také stát ve smyslu souboru všech státních institucí a politik, jako třeba ve výrazu *big government*. Nevládní jsou v češtině doslova vzato i jiné součásti státu, než vláda a její aparát. Přesnější je pojem nestátní. Další nedostatek výrazu nevládní sektor je, že zahrnuje rovněž na zisk orientované soukromé subjekty.

Nezávislý sektor. Toto označení je rozšířené ve Velké Británii, v ČR se objevuje vzácně. Jde o vymezení negativní a nelze z něj odvodit, vůči čemu je daný sektor nezávislý. Toto označení vzbuzuje očekávání většího stupně nezávislosti, než jaký mnohé organizace mimo stát a trh mají. Řada z nich je závislá na podpoře státu nebo soukromých firem, jiné jsou úzce propojeny s politickými stranami nebo různými zájmovými skupinami.

Dobrovolnický sektor. O dobrovolnickém sektoru se často mluví v USA. Tento termín dobře vystihuje jeden aspekt organizované občanské společnosti – významný podíl dobrovolníků na její činnosti (srov. podkap. 4.3.2). Jeho nedostatek

em je, že popisuje spíše jen část než celou realitu sektoru mezi trhem a státem. v organizacích nezaměřených na dosahování zisku pracují placení zaměstnanci. jiným významem dobrovolnosti je ten, že členství v organizaci není povinné. však povinné není ani podřídnost nebo zaměstnání v ziskových firmách.

2.3 Občanský sektor

okud dosud převážně uplatňovanou ekonomickou perspektivu rozšíříme o pohled politicko-právní, vycházející z pojmu občanství, rozdělení společnosti na sektory ůstane prakticky stejné, ale objeví se možnost definovat pozitivně sféru mezi stá- em, trhem a domácnostmi.

Sociální jednání můžeme rozlišit podle toho, zda: (1) je formální, tzn. zda pro- íhá podle výslovných, písemně nebo jinak stanovených pravidel, jejichž obsah je asto dán zákonem, nebo nikoli; (2) se jeho hlavní cíl nachází v rodině, nebo ve polečnosti (tab. 1.1). Sféry, s nimiž pracují tato dvě kritéria, si jsou podobné, ale jsou úplně identické, protože rodina je základem neformální sféry, ale nepo- trývá ji celou. Existují následující čtyři typy jednání.

Neformální ekonomické jednání a péče. Jejich hlavním cílem je materiální citové zabezpečení jednotlivce v rodině nebo v jiné, rodinu nahrazující malé so- cialní skupině. Sem patří neformální ekonomické aktivity, jako je drobná výroba pro vlastní spotřebu nebo směnu.

Formální ekonomické jednání. Uskutečňuje se ve společnosti, jeho výsledkem e vyrobené zboží a služby určené pro směnu na trhu, ale zároveň směřuje k mate- riálnímu zabezpečení jednotlivců a rodin. I když podnikání a další podoby for- nálního ekonomického jednání realizují ve společnosti mnoho různých cílů, jejich hlavním cílem je materiální zajištění aktérů a jejich rodin a získání soukromého majetku. Tato forma jednání odpovídá soukromému tržnímu sektoru.

Neformální občanské jednání. Jde o jednání neorganizovaných jednotlivců silujících o naplnění zájmů celé společnosti nebo nějaké skupiny, s výjimkou losažení zisku. Je základem neorganizované součásti občanské společnosti. 7 tomto bodě se politicko-právní klasifikace liší od čisté ekonomického rozdělení ektorů, kde tato oblast není zahrnuta a které za neformální považuje pouze sek- or domácnosti.

Formální občanské jednání. Uskutečňuje se ve společnosti a sleduje jiné hlavní cile než materiální zajištění aktéra a jeho rodiny. Tato forma jednání je typická pro věřejný i občanský sektor, které bude třeba dále rozlišit.

Tab. 1.1 Občanské jednání a další typy jednání, jejich cíle a sektorové umístění

Cíl – oblast jednání	Rodina	Společnost
Neformální	neformální ekonomické jednání/péče: přímé uspokojení materiálních i dalších potřeb jednotlivce, sektor domácnosti	neformální občanské jednání: veřejný nebo skupinový zájem, neorganizovaná část občanské společnosti
Formální	formální ekonomické jednání, maximalizace zisku, soukromý tržní sektor	formální občanské jednání, veřejný nebo skupinový zájem veřejný a občanský sektor

Občanství znamená členství v politické společnosti a s tím spojená práva a povinnosti, včetně práva podílet se na výkonu politické moci (podkap. 2.3.1). Občan- ské jednání neznamená jen jednání podporující zájmy celé politické společnosti, ale také sledování soukromých zájmů ve sdružení s druhými lidmi mimo rodinu, s výjimkou sdružení primárně zaměřených na dosahování zisku. Základním rysem občanství je rovnost mezi všemi občany. Ve veřejném sektoru jednotlivec vystu- puje jako občan a má rovné volební právo, díky němuž se spolupodílí na politickém rozhodování, avšak vztahy a úkony v tomto sektoru jsou založeny na nadřazenosti veřejné moci nad občanem. V soukromém tržním sektoru jsou vztahy mezi jedno- livci založeny na rovnosti, ale patří do něj pouze ekonomické jednání. Občanský sektor představuje oblast, v níž občané na rozdíl od veřejného sektoru mezi sebou udržují vztahy na základě rovnosti a která současně na rozdíl od tržního sektoru zahrnuje občanské jednání (tab. 1.2).

Tab. 1.2 Vymezení občanského sektoru vůči ostatním sektorům

Vztahy mezi lidmi	Typ jednání	občanské jednání
podřízenost	rodina/sektor domácnosti	veřejný sektor
rovnost	soukromý tržní sektor	občanský sektor

termín občanský sektor se jeví ze všech používaných sektorových označení jako nejvhodnější, protože nabízí pozitivní vymezení dané oblasti a současně vystihuje organizovanou občanskou společnost v celém jejím rozsahu. Nevýhodou tohoto označení je jeho neúplná srozumitelnost pro laiky.

1.2.4 Terminologie organizací občanské společnosti

Terminologie se různí nejen pro označení celého prostoru organizované občanské společnosti, ale také jejích organizačních jednotek. Běžně se mluví o neziskových, nevládních, nestátních neziskových, charitativních, dobrovolných nebo občanských organizacích a existují další termíny, jako např. sociální podnik. Přehled nejčastěji používaných označení v češtině a angličtině viz pozn. 1.2.

Pozn. 1.2 Nejpoužívanější označení pro organizace občanské společnosti

V zahraničí a v ČR se používá celá řada termínů pro různé subjekty organizované občanské společnosti. Některé označují pouze specifické formy těchto organizací, jiné z různých hledisek pojmenovávají celý sektor.

Označení pro typ organizace	Český název	Zkratka	Anglický název	Zkratka
všechny typy organizací	organizace občanské společnosti	OOS	civil society organizations	CSOs
	občanské organizace		civic organizations	COs
	neziskové organizace	NO	nonprofit organizations, nonprofits	NPOs
	[organizace nezaměřené na zisk] ³		not-for-profit organizations	
	nevládní organizace	NVO	non-governmental organizations	NGOs
	nestátní organizace		non-governmental organizations	NGOs
	nestátní neziskové organizace	NNO	nonprofit non-governmental organizations	
specifické typy organizací	organizace sociálních hnutí	OSH	social movement organizations	SMOs

Označení pro typ organizace	Český název	Zkratka	Anglický název	Zkratka
specifické typy organizací	komunitní organizace, (lokální) komunitní organizace		community-based organizations, neighbourhood-based organizations	CBOs
	organizace založené na víře, církevní OOS		faith-based organizations	FBOs
	charitativní organizace		charitable organizations, charities	
	humanitární organizace		humanitarian organizations	
	[zdola, spontánně vznikající organizace]		grassroots organizations	
	sociální podniky		social enterprises	SEs

* Názvy v hranatých závorkách nejsou běžně užívány.

O těchto termínech platí, co už bylo výše uvedeno v souvislosti se sektorovými vymezeními. Bud' jsou nepřesné (nevládní, neziskové) a negativní (nestátní), nebo se jimi dají označit pouze některé subjekty organizované občanské společnosti (dobrovolné a dobrovolnické organizace³, charitativní organizace, organizace sociálních hnutí apod.). Vhodnější je označení občanské organizace, které explicitně vyjadřuje souvislost těchto organizací s občanstvím. Není v něm však jasné obsaženo rozlišení mezi státem a občanskou společností. Z toho důvodu a protože občanský sektor chápeme jako organizovanou součást občanské společnosti, považujeme za nejvhodnější termín organizace občanské společnosti (OOS).

1.2.5 Strukturálně-operacionální definice organizací občanské společnosti

Organizací občanské společnosti jsou celosvětově miliony a v různých zemích mezi ně lze zařadit různé definované a označované typy a právní formy organizací. Lester M. Salamon a Helmut K. Anheier v devadesátých letech vytvořili mezinárodní definici organizací občanské společnosti (1992, 1997). Rozlišili několik starších přístupů k definování OOS a každý z nich z určitých důvodů odmítli.

3

Dobrovolné organizace jsou takové, v nichž vykonávají činnost dobrovolníci. Dobrovolnické organizace dobrovolnou činnost organizují (Tošner a Sozanská, 2002, s. 37).

Právní definice. Organizace občanské společnosti jsou ty, které tak jsou vymezeny v právu dané země. Neryšhodou tohoto přístupu je, že každá země má své vlastní, odlišné právní definice OOS, což brání mezinárodnímu srovnávání. Kromě toho tento přístup nereflakuje skutečnost, že OOS existují i v nedemokratických zemích, které mnohdy různé právní formy OOS vyloučily ze svého právního systému nebo brání konkrétním organizacím ve formální registraci.

Ekonomická definice. Jde o vymezení neziskových organizací používané statistickými úřady v systému národních účtů. Kategorie, s níž pracuje systém národních účtů, včetně kategorie tzv. neziskových institucí sloužících domácímu hospodářství, většinou přesně celou oblast označovanou obvykle za občanský sektor. Z podnětu Salamona a Anheiera a jejich spolupracovníků začaly statistické úřady včetně českého v posledních letech vést tzv. satelitní účty neziskových organizací (viz podkap. 4.2.1), které pracují s jejich strukturálně-operationální definicí, představenou níže.

Funkcionální definice. OOS jsou organizace plnící ve společnosti určité jasně vymezené funkce, jako je pomoc potřebným nebo zastupování zájmů. Funkce OOS jsou nepochybně důležité téma (viz níže), avšak organizace mohou plnit funkce tak rozmanité, že jejich jednoznačné vymezení touto cestou je značně obtížné, ne-li nemožné.

Strukturálně-operationální definice. Aby překonali nedostatky starších definic a umožnili srovnání mezi OOS v různých zemích, Salamon a Anheier (1992, 1997) navrhli nový přístup k definování OOS. Strukturálně-operationální definice nevychází z právních vymezení nebo ze statistického vymezení, která jsou abstraktní a neodrážejí vždy přesně realitu, ale zaměřuje se na skutečné uspořádání (strukturu) a fungování (operace) každé organizace. V ČR byla tato definice poprvé použita v české části *Mezinárodního srovnávacího výzkumu neziskových organizací Univerzity Johnse Hopkinse* (Potůček, 1997, s. 53–54; Frič a Šilhánová, 2001). Definice se skládá z pěti znaků, které musí subjekt splňovat, aby byl považován za organizaci občanské společnosti:

Organizovanost. Subjekt je do určité míry institucionalizovaný. Buď je formálně zřízen jako právní osoba, nebo se aspoň vyznačuje jasnou a stálou organizační strukturou. Jednorázová, neformální a dočasná shromáždění

a skupiny nejsou organizacemi občanské společnosti, i když mohou patřit do neformální části občanské společnosti.

Soukromý charakter a nezávislost na státu. Subjekt není součástí státu ani není státem řízen. To ale neznamená, že nemůže od státu dostávat většího prostředků k činnosti nebo že zástupci státu nemožnou být členy jeho orgánů.

Zásada nerozdělování zisku. Subjekt nerozděluje zisk mezi členy, vlastníky nebo manažery. Posláním organizace není vytvářet a rozdělovat zisk. Subjekt může zisku dosahovat, ale musí ho použít pro naplňování vlastního poslání.

Samosprávnost. Subjekt je schopen se sám spravovat a má k tomu potřebné struktury. Není řízen jinou organizací.

Dobrovolnost. Subjekt vykonává činnost za spolupráce dobrovolníků. Může být podporován dobrovolnými dary, využívat práce dobrovolníků nebo dobrovolníci mohou působit v jeho řídicích orgánech. Zastoupení dobrovolnického prvku nemusí být většinové. Dobrovolnost znamená také nepovinnou povahu členství v organizaci nebo spolupráce s ní (Anheier, 2005, s. 49). Vyloučeny jsou tak lékařské a jiné profesní komory s povinným členstvím.

Strukturálně-operationální definice pomáhá identifikovat v každé zemi organizace občanské společnosti bez ohledu na jejich právní status a jiná národní specifika. Ani tato definice není dokonalá, protože kritéria, s níž pracuje, nejsou vždy úplně jednoznačná. Existují početné hraniční případy (pozn. 1.3).

Pozn. 1.3 Strukturálně-operationální definice OOS v praxi

Díky strukturálně-operationální definici lze o všech subjektech v dané zemi rozhodnout s velkou mírou přesnosti, zda patří k organizacím občanské společnosti. Případy některých organizací jsou však hraniční. Následuje definice aplikovaná na subjekty působící v ČR.

Občanská sdružení.

Nadace a nadační fondy. Včetně firemních nadací a nadačních fondů.

Obecně prospěšné společnosti. Včetně OPS zřizovaných státem.

Evidované právní osoby církvé. Všechny jmenované organizace splňují svou právní definici všech pět podmínek strukturálně-operationální definice (viz kap. 6).

Odbory. Splňují všech pět podmínek strukturálně-operationální definice. Lze je považovat za specifický případ občanských sdružení zakládáných na obranu zájmů zaměstnanců, který upravuje samostatný zákon.

Občanské iniciativy. Například Impuls 99, Děkujeme, odejděte! Tyto iniciativy a mobilizace občanů nesplňují podmínku organizovanosti. Jsou součástí občanské společnosti, ale nejde o organizace občanské společnosti.

Divadla, školy apod. zřízené jako příspěvkové organizace. Jsou závislé na státu nebo územní samosprávě, nejde tedy o organizace občanské společnosti.

Politické strany. Podle Salomona a Anheiera splňují všech pět podmínek strukturálně-operationální definice. Strany jsou sdružení soukromého charakteru ze zákona oddělená od státu, ale podmínka nezávislosti na státu je splněna jen zčásti. Politické strany zastoupené v parlamentu nebo ve vládě sice zůstávají formálně odděleny od státu, ale mezi nimi a státem existuje úzké propojení. Jde o hraniční případ. Politické strany se obvykle nepočítají mezi organizace občanské společnosti a řadí se do tzv. politické společnosti, která tvoří přechodnou oblast na pomezí občanského a veřejného sektoru.

Lékařská, advokátní, notářská komora a další profesní komory, hospodářské a agrární komory apod. Jsou zřizovány státem jako tzv. zájmové veřejnoprávní korporace a není tak u nich splněna podmínka nezávislosti na státu. Členství v Hospodářské komoře ČR a v Agrární komoře ČR je dobrovolné, ale profesní komory mají povinné členství a nesplňují ani podmínku dobrovolnosti.

Obchodní společnosti: společnosti s ručením omezením a akciové společnosti. Obchodní společnosti jsou v naprosté většině případy zakládány s cílem dosažení zisku, to ale neznamená, že mezi nimi nemohou existovat takové, které z vlastního rozhodnutí získávají zisk mezi jednotlivými aktéry nerozdělují. Podle vymezení v zákoně tyto subjekty nesplňují podmínku nerozdělování zisku, ale konkrétní organizace již tuto podmínku na operační úrovni splňovat mohou.

Družstva. Podle zákona družstva mohou vytvářet a rozdělovat zisk, není tedy obecně splněna podmínka nerozdělování zisku. Podobně jako obchodní společnosti mohou splňovat podmínku nerozdělování zisku na operační úrovni. Družstva jsou řazena do tzv. sociální ekonomiky.

111

1.3 Základní typologie a teorie organizací občanské společnosti

1.3.1 Rozdělení organizací občanské společnosti podle typu

Organizace občanské společnosti jsou v literatuře (např. Anheier, 2005; Fritč a Bútor, 2005) děleny podle různých kritérií na několik skupin.

OOS z hlediska členství:

- **členská organizace** – mají institut členství a členskou základnu, patří sem z OOS občanská sdružení a odbory a z příbuzných organizací družstva;
- **nečlenská organizace** – nemají členy, ale mají pracovníky a členy správních orgánů, např. nadace, nadační fondy a obecně prospěšné společnosti.

OOS z hlediska typu činnosti:

- **servisní OOS** – poskytují služby členům i nečlenům; tato skupina zahrnuje organizace působící v sociální, zdravotní nebo vzdělávací oblasti, stejně jako poskytovatele mnoha dalších služeb nejrůznějšího druhu;
- **zájmové OOS** – nabízejí členům a klientům možnost přímé realizace vlastních zájmů, sebevychování a trávení volného času. Patří k nim zájmové kroužky, sportovní oddíly, umělecké spolky apod., někdy bývají považovány za subtyp servisních OOS;
- **advokační OOS** – věnují se veřejně obhajobě (*advocacy*) zájmů, ať už vlastních členů nebo sympatizantů či jiné skupiny obyvatelstva, nebo zájmu obecného. Do této kategorie náleží odbory, lobbistické skupiny nebo organizace zaměřené na ochranu životního prostředí, práva různých sociálních skupin, práva zvířat apod.

OOS z hlediska prospěšnosti:

- **vzájemně prospěšné OOS** – přinášejí přímý soukromý prospěch pouze svým členům, tyto organizace poskytují zvýhodněné služby svým členům, popř. jejich rodinným příslušníkům, zajišťují pro ně zábavu a rekreaci, nabízejí jim finanční i jinou podporu nebo hájí jejich zájmy. Jde o sportovní oddíly, sběratelské a jiné zájmové spolky, svépomocné skupiny, odbory nebo družstva;
- **veřejně (obecně) prospěšné OOS** – poskytují přímý prospěch veřejnosti nebo těm jejím částem, jimž pomáhá představitve veřejný zájem. Na základě